

Bijlage KRM haaienactieplan¹ 2015-2021

Historische en huidige status

Haaien en roggen komen van oudsher voor in de Nederlandse wateren. Tot halverwege de vorige eeuw werden zij vaak gevangen door sport- en beroepsvissers, zowel in de Waddenzee als in de kustwateren. De soorten die voor de Nederlandse kust voorkomen, hebben hun verspreidingsgebied over de hele Noordzee, en sommige soorten erbuiten. Onderzoeksinstituut IMARES noemt negen soorten die vooral op het Nederlands deel van de Noordzee talrijk zijn of zijn geweest. Het gaat om de doornhaai, hondshaai, gladde haai en gevlekte gladde haai, stekelrog, gevlekte rog, blonde rog, sterrog, vleet en pijlstaartrog. In totaal komen meer dan 18 soorten voor in de hele Noordzee.

Een bekende haaiensoort is de doornhaai. De doornhaai in de Noordzee maakt deel uit van een Noordoost-Atlantische populatie die zich uitstrekt van Noorwegen tot de Golf van Biskaje. De vrouwelijke doornhaaien zijn pas na 20 jaar geslachtsrijp en brengen na een draagtijd van 22-24 maanden 4-8 jongen voort. De reproductie snelheid is dus laag. Daarnaast vormen zij in de paaitijd grote aggregaties, wat ze kwetsbaar maakt voor overexploitatie door visserij. Het bestand is in 100 jaar gedecimeerd.

Van de vleet en diverse roggensorten is bekend dat zij eerst talrijk waren maar al na de Tweede Wereldoorlog als zeldzaam werden beschouwd. De vangsten van roggen zijn in de vorige eeuw sterk afgenomen; een indicatie van de verslechterde toestand. De vleet is verdwenen van het Nederlands Continentaal Plat, de sterrog is verschoven naar de noordelijke Noordzee en de stekelrog komt vooral nog voor in het westen, onder de Engelse kust. Van oudsher werden stekelroggen en pijlstaartroggen in de kustzone en estuaria gevangen. Pijlstaartroggen worden nog wel eens in de kustwateren aangetroffen in de zomermaanden. Gevlekte en blonde roggen zijn zeer zeldzaam geworden, hoewel er de laatste jaren weer meer worden gevangen.

De huidige status valt samen te vatten als zorgelijk. Een aantal soorten is verdwenen of komt alleen nog voor in gebieden met weinig visserijdruk, in het bijzonder: doornhaai, vleet en zee-engel. Er zijn ook lichtpuntjes te constateren. Zo lijken de aantallen hondshaai en gladde haai weer toe te nemen. ICES is de laatste jaren ook positief over stekelrog en gevlekte rog. Als minst kwetsbaar worden genoemd de hondshaai en de pijlstaartrog. De pijlstaartrog komt vooral voor op plekken waar niet gevist wordt. De drie pelagische haaien doornhaai, ruwe haai en haringhaai zijn het meest kwetsbaar, evenals de blonde rog en vleet.

¹

Bedreigingen

De zorgelijke toestand van sommige haaien en roggen wordt vooral toegeschreven aan de hoge visserijdruk. Gerichte visserij vindt niet of nauwelijks plaats in de Noordzee. Het overgrote deel van de vangsten is bijvangst in de visserij met sleepnetten. De precieze omvang is onzeker, omdat we geen goed beeld hebben van de teruggooi. Daarnaast weten we niet welk deel van de haaien en roggen dat wordt teruggezet ook daadwerkelijk overleeft. In theorie hebben haaien en roggen een redelijke grote kans om de teruggooi (discarden) te overleven, mits ze aan boord zorgvuldig worden behandeld. Ook de determinatie is soms lastig, soorten die veel op elkaar lijken worden makkelijk verward en in logboeken onder een verkeerde soort geregistreerd. Hier valt veel winst te behalen. Door al deze factoren is er niet veel bekend over de werkelijke vangsten en sterfte van de verschillende soorten door visserij.

Naast visserij, schrijft de Nederlandse Elasmobranchen Vereniging (NEV) de teruggang ook toe aan het verlies aan geschikte habitats, als gevolg van grote infrastructurele werken en zandsuppletie, het verlies aan kwelders en zeegrasvelden, en door de opwarming van het zeewater. Verwacht wordt dat ook onderwatergeluid een effect kan hebben op het voorkomen van haaien en roggen. De kennis ontbreekt echter om de hiervoor genoemde effecten goed in kaart te brengen. Sommige veranderingen lijken onomkeerbaar. Het wordt algemeen aangenomen dat de Zuiderzee vroeger het belangrijkste paai- en opgroeigebied was van soorten zoals de stekelrog. Maar het is de vraag of deze soorten nog ooit de Nederlandse kustwateren als paaigebied of kraamkamer zullen gebruiken. Er is weinig bekend over de eisen waaraan een geschikt habitat moet voldoen om terugkeer te bevorderen. Van de Waddenzee is bekend dat roggen van oudsher zich ophouden bij zeegrasvelden. Naar het verdwijnen van vissoorten uit de Waddenzee (zoals bijvoorbeeld de stekelrog en de pijlstaartrog) wordt nog onderzoek gedaan en gewerkt aan herstelplannen van de visgemeenschap in het kader van Programma Rijke Waddenzee.

Ambitie

Haaien en roggen zijn langzaam voortplantende soorten en hebben mogelijk wel 15 jaar of langer nodig om eerste tekenen van herstel te tonen. Mede gelet op het gebrek aan data en monitoringsgegevens van (sommige) haaien en roggen is het op dit moment niet mogelijk meetbare en concrete doelstellingen ten aanzien van het voorkomen van deze soorten te formuleren. Bij een dergelijke situatie past daarom een tussendoel dat in kwalitatieve zin de gewenste richting aangeeft. In Mariene Strategie Deel 1 is in 2012 als tussendoel gesteld: de trend van verslechtering van de biodiversiteit ombuigen naar een ontwikkeling in de richting van herstel, als het gaat om aantallen, verspreiding en conditie². In lijn hiermee is mijn inzet in het KRM-haaienactieplan om ervoor te zorgen dat haaien en roggen weer meer

² onder conditie wordt verstaan algemene populatie kenmerken als de grootte- en leeftijdsopbouw van de populatie, de geslachtsverhouding, voortplantingsvermogen, overleving- en sterftekansen.

voorkomen in de Noordzee en regelmatig in het Nederlands deel van de Noordzee – en met name in de kustzone – worden gesignaleerd. Deze ambitie past bij de beleidsopgave van de KRM voor het bereiken van een Goede Milieu Toestand in 2020 met betrekking tot de descriptoren biodiversiteit, commercieel geëxploiteerde vis, schaal- en schelpdieren, zeebodemintegriteit en voedselwebben, en past verder bij het EU haaienactieplan (2009) en het FAO International Plan of Action for the Protection of Sharks.

U hebt van mijn voorganger op 12 september 2012 een brief gehad met een overzicht van de bescherming en regulering van de visserij op haaien en roggen (vergaderjaar 2011–2012, 21 501-32, nr. 637). In de appendix treft u een geactualiseerd overzicht met betrekking tot maatregelen voor haaien en roggen in de Noordzee. Inmiddels hebben we op een aantal terreinen al meer bereikt. Zo hebben we bijvoorbeeld van sommige soorten meer inzicht in de vangsten en verspreiding gekregen, zijn meer soorten als ‘verboden’ aangemerkt en lijkt het met een aantal soorten zoals stekelrog weer beter te gaan. Maar we zijn er nog lang niet. Verdere inzet op het voorkomen en verminderen van ongewenste bijvangsten, het verhogen van de overlevingskansen is noodzakelijk.

Ik wil dit bereiken langs drie sporen: 1) door educatie en communicatie bijdragen aan betere soortregistratie en bewustwording 2) het verminderen van ongewenste bijvangsten, en 3) het vergroten van de overleving. Om dit te laten werken is samenwerking met de visserijsector een belangrijke voorwaarde. Daarom zal een educatie en communicatie programma worden ontwikkeld over de soorten en hun rol in het ecosysteem dat kan worden ingezet in de hele keten. Hiermee creëren we een krachtig instrument voor het bereiken van de beleidsopgave van de KRM. Gelet op het grensoverschrijdende voorkomen van haaien en roggen en de visserij is een gezamenlijke aanpak door Noordzee landen noodzakelijk. Ik zal de problematiek regionaal aankaarten bij de landen die betrokken zijn bij visserij op de Noordzee. Indien nodig kaart ik dit ook aan in Brussel.

Maatregelen

Ik streef naar haalbare, realistische en effectieve maatregelen. De maatregelen passen binnen de bestaande middelen van de Ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu.

1. Communicatie en educatie

Vooraleerst wil ik inzetten op educatie en communicatie in de visserijketen. Het Ministerie van Economische Zaken heeft in de afgelopen jaren al aandacht aan dit aspect besteed³. In de praktijk blijkt dat de kennis omtrent de beschermde status van sommige haaien en roggen soorten nog onvoldoende is bij vissers en in de visserijketen, en worden met name roggen vaak niet

³ Walker, P. & I. Kingma, 2016. Working towards solutions: developing management measures for sharks, skates and rays in the North Sea. Report phase 3. Nederlandse Elasmobranchen Vereniging, Amsterdam.

correct geïdentificeerd op soortniveau. Dat betekent dat onze inzichten over de werkelijke vangsten van een specifieke soort niet accuraat zijn. Ook kan het tot gevolg hebben dan kwetsbare soorten onbedoeld aangeland worden. Door dit op een laagdrempelige manier in te steken, draagt het bij aan het creëren van draagvlak voor bescherming en voor implementatie van maatregelen voortkomend uit het actieplan.

In 2016 wordt daarom begonnen met workshops voor inspecteurs en medewerkers van de afslagen om te werken aan de identificatie (determinatie) en het belang van bescherming. Tevens worden lespakketten voor visserij scholen ontwikkeld en trainingen gegeven, bijvoorbeeld over de omgang met haaien en roggen om bij gevangen vissen weer ongedeerd terug te zetten, waar mogelijk samen met de sector.

2. Verminderen van ongewenste bijvangsten

Nagenoeg alle vangsten van haaien en roggen door commerciële vissersschepen in de Noordzee zijn bijvangst, zowel in de gemengde visserij op demersale soorten, als in de pelagische visserij. In principe zijn alle bijvangsten van haaien onopzettelijk en ongewenst, terwijl de vangsten van sommige roggensoorten juist commercieel interessant zijn. Vanwege de diversiteit van soorten, van gebieden en visserijen is er niet één oplossing voor het probleem van de bijvangsten. Maatwerk is nodig. Een aantal maatregelen kan nu ingesteld worden, maar verdere en nauwe samenwerking met de sector blijft nodig om te zoeken naar innovatieve haalbare oplossingen.

- Momenteel loopt het project ‘best practices’, waarin vissers in het kader van de aanlandplicht nu al van elkaar leren hoe ongewenste bijvangsten te voorkomen. Dit kan sterk bijdragen aan het herstel van kwetsbare roggen en haaien. Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar het gebruik van ontsnappingspanelen in de netten van de trawl-visserij, uitwisseling van gegevens van gebieden waar veel haaien en roggen worden bij gevangen en naar opvanginstallaties aan boord om de overleving te vergroten. Om de effectiviteit van de maatregelen te verhogen streef ik naar een gezamenlijke aanpak met de Noordzeelanden. Bezien zal worden of aanpassing van de bestaande regelgeving nodig zal zijn.
- ‘Verboden soorten’ (dat wil zeggen soorten die zijn opgenomen in de jaarlijkse TAC- en quotumverordening), moeten snel en ongedeerd weer worden teruggezet in zee en mogen niet aan boord worden gehouden, aangeland of overgeladen. Dit is een bestaande maatregel. Ik wil voor de Noordzee inzetten op het toevoegen van bedreigde soorten aan de bestaande lijst van verboden soorten (artikel 12 of 13 van de TAC- en quotumverordening). Ik denk daarbij aan soorten die door IUCN als bedreigd zijn aangemerkt: doornhaai *Squalus acanthias*, gevlekte gladde haai *Mustelus asterias*, blonde rog *Raja brachyura*, en de pijlstaartrog *Dasyatis pastinaca*. De Europese Commissie zal nieuwe verzoeken voor

plaatsing op deze lijst laten beoordelen door haar Wetenschappelijke, Technische en Economische Adviesraad voor de Visserij STECF. Deze soorten zouden voor een langere periode moeten worden toegevoegd en pas weer van de lijst af gehaald mogen worden na een positief advies van STECF. De Raad van Visserijministers besluit jaarlijks tijdens de decemberraad over de vangstmogelijkheden en de 'artikel 13' soorten voor de Noordzee.

- De verzamel-TACs voor roggen (diverse soorten) en 'doornhaai', waar meerdere soorten van hetzelfde quotum worden afgeboekt, zouden alleen mogen gelden voor soorten waarover ICES positief adviseert. Ik wil dat ICES iedere 2 jaar (passend bij de adviescyclus van ICES over kraakbeenvissen) onderzoekt welke soorten dat zijn, en welke soorten hier niet voor in aanmerking zouden mogen komen. Indien nodig zal Nederland bij de Europese Commissie wetenschappelijk onderbouwde voorstellen indienen voor aanpassing van de lijst met soorten die onder de verzamel-TACs vallen.
- Ik wil dat voor het beheer van commerciële soorten die worden bijgevangen in de Noordzee meerjarige afspraken gemaakt worden, bijvoorbeeld in het nieuwe, nog door de Europese Commissie uit te brengen meerjarenplan voor de gemengde visserij in de Noordzee (verwacht 2016). Ik denk hierbij aan lange termijn doelen voor een duurzame opbrengst en de teruggooi van soorten met een hoge overlevingskans in specifieke visserijen.
- Met Marine Stewardship Council (MSC) zal bekeken worden of haar toetsingskader voor het MSC-keurmerk voor haaien en roggen aansluit bij het Europese Visserijbeleid.

3. Overleving verhogen

Aangenomen wordt dat haaien en roggen – afhankelijk van de vismethode, duur en omvang van de trek en mits goed behandeld aan boord – een aanzienlijke kans hebben op overleving. Er zijn onderzoeken die dit ondersteunen, maar deze zijn nog niet in specifieke visserijen in de Noordzee gedaan.

- Ik heb op 15 september 2015 de regeling Innovatieproject Aanlandplicht van het Europese Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij voor projecten in het kader van de aanlandplicht geopend. Er is een projectvoorstel ingediend waarbij gekeken wordt naar de het voorkomen van ongewensten bijvangst van haaien en roggen en de overleving. Bij hoge overleving kunnen lidstaten in specifieke omstandigheden aanbevelingen doen voor uitzondering op de aanlandplicht bij de Europese Commissie.

- Haaien en roggen zijn doelsoorten voor sportvissers. Uit enquêtes van IMARES onder sportvissers blijkt dat de meeste vangsten worden teruggezet. Aangenomen wordt dat de overlevingskansen hoog zijn. Sportvisserij op haaien of roggen door recreatieve vissers blijft toegestaan, tenzij aangetoond wordt dat de sportvisserij negatieve effecten heeft. Ik wil wel dat sportvissers hun vangsten van haaien en roggen niet aanlanden, maar snel en ongedeerd weer terug zetten. Ik zal met Sportvisserij Nederland bekijken of een gedragscode hiervoor opgesteld moet worden.

4. Overige maatregelen

Naast de bovengenoemde sporen is aanvullend onderzoek nodig, niet alleen om de biologische kennis te verdiepen, maar ook te kijken of met ruimtelijke maatregelen ook een bijdrage geleverd kan worden aan de bescherming van haaien en roggen. Bijvoorbeeld afspraken om uit roggen hotspots te blijven, mochten deze geïdentificeerd worden. Er wordt naar gestreefd dit binnen de bestaande budgetten te realiseren.

Sinds het EU-haaienactieplan (2009) zijn de Europese voorschriften voor het verzamelen van gegevens over onder meer de toestand van de bestanden aangescherpt. Ik wil er op toezien dat dit gehandhaafd blijft in de nieuwe EU-datacollectie-verordening die momenteel in de Raad wordt behandeld. Het verzamelen van informatie over de vangsten in samenwerking met de sector kan een waardevolle bijdrage leveren aan het verbeteren van de communicatie over haaien en roggen, meer inzicht geven rond de conditie van de bestanden, hun verspreiding.

- In samenwerking met Sportvisserij Nederland en IMARES zal onderzoek worden gedaan naar de vangsten door recreatieve vissers. Ook wordt onderzocht of de sportvissers een bijdrage kunnen leveren aan een verspreidingsonderzoek.
- IMARES en Rijkswaterstaat zullen worden gevraagd om te kijken of met een meer optimale benutting van de bestaande monitoring surveys en onderzoeken er meer inzicht in de status en ruimtelijke verspreiding van haaien en roggen kan worden verkregen. Internationale gremia als OSPAR kunnen daarbij helpen. Er wordt naar gestreefd dit binnen de bestaande budgetten te realiseren.
- In het bredere onderzoek naar de effecten van pulsvisserij wordt ook aandacht besteed aan de impact van pulsvisserij op kraakbeenvissen. De uitkomsten worden uiterlijk 2019 verwacht.
- Momenteel bestaat voor vissoorten alleen een minimum aanlandmaat of minimale instandhoudingsreferentie grootte. Dit is om jonge vis te

beschermen. Ik wil onderzoeken of de invoering van een maximum aanvoermaat om grote vrouwelijke exemplaren die kunnen zorgdragen voor de voortplanting haalbaar en mogelijk is en inbrengen in de relevante regelgeving.

- Momenteel hoeven vangsten onder de 50 kilogram niet in de logboeken worden genoteerd. Daardoor gaat waardevolle informatie verloren. Ik zal opdracht geven om te kijken of registratie van vangsten van haaien en roggen onder de 50 kg haalbaar is.
- Nederland kent een aantal mariene gebieden waar toegangsbeperkingen (gaan) gelden, zoals Natura2000, KRM gebieden en windmolenparken. Ik wil laten onderzoeken hoe deze gebieden kunnen bijdragen aan het herstel van bedreigde soorten. Ook wil ik verkennen of een systeem van tijdelijk gesloten gebieden (real-time of seizoensluitingen) kan bijdragen aan de bescherming van paaigronden of kraamkamers.
- Ondanks alle maatregelen op het gebied van visserij kunnen vervuiling, klimaatveranderingen, zandsuppleties, onderwatergeluid en dergelijke ook impact hebben op bijvoorbeeld paaigebied van haaien en roggen in de Noordzee. Indien hier meer inzichten over beschikbaar komen, zal ik mijn positie hierop overwegen.

Bijlage Bestaande maatregelen ter bescherming en regulering van haaien en roggen in de Noordzee. Update van brief dd 13 september 2012, vergaderjaar 2011–2012, 21 501-32, nr. 637.

Algemeen verbod

Volgens artikel 12 van de TAC- en quotumverordeningen voor 2015 (EU 2015/104, en de aanpassingen in EU 2015/523, EU 2015/960) is het in de wateren van de Unie en, voor vaartuigen van de Unie, in bepaalde wateren buiten de Unie verboden om te vangen, aan boord te houden, over te laden of aan te landen:

Roggen:

- sterrog (*Amblyraja radiata*) in de wateren van de Unie van ICES-sectoren IIa, IIIa en VIId en ICES-deelgebied IV;
- vleet-soortcomplex (*Dipturus batis*-soorten-complex) (*Dipturus* cf. *flossada* en *Dipturus* cf. *intermedia*) in de wateren van de Unie van ICES-sector IIa en de ICES-deelgebieden III, IV, VI, VII, VIII, IX en X;
- stekelrog (*Raja clavata*) in de wateren van de Unie van ICES-sector IIIa;

Haaien:

- reuzenhaai (*Cetorhinus maximus*) en witte haai (*Carcharodon carcharias*) in alle wateren;
- ruwe haai (*Galeorhinus galeus*), wanneer gevestigd wordt met de beug in de wateren van de Unie van ICES-sector IIa en deelgebied IV en in wateren van de Unie en internationale wateren van de ICES-deelgebieden I, V, VI, VII, VIII, XII en XIV;
- haringhaai (*Lamna nasus*) in alle wateren;
- zee-engel (*Squatina squatina*) in de wateren van de Unie.

Bij een incidentele vangst, moeten deze dieren onmiddellijk en zo mogelijk ongedeerd worden teruggezet.

Gereguleerde soorten waarvoor een TAC geldt.

Er geldt een 0-TAC voor in Noordwestelijke EU-wateren en internationale wateren voor:

- doornhaai (*Squalus acanthias*) in Unie-wateren en internationale wateren van ICES gebieden I, V, VI, VII, VIII, XII, XIV, en Unie-wateren van ICES gebieden IIa, IIIa en IV. In het gebied waarvoor deze TAC geldt, mag niet gericht op doornhaai worden gevestigd. Exemplaren die worden gevangen buiten visserijen die onder de aanlandingsverplichting vallen, worden ongedeerd gelaten en worden onmiddellijk vrijgelaten;
- Ruwe haai (*Galeorhinus galeus*) in Unie-wateren en internationale wateren van ICES gebieden I, V, VI, VII, VIII, XII, XIV, en Unie-wateren van ICES gebieden IIa en IV. In het gebied waarvoor deze

TAC geldt, mag niet gericht op doornhaai worden gevist. Exemplaren die worden gevangen buiten visserijen die onder de aanlandingsverplichting vallen, worden ongedeerd gelaten en worden onmiddellijk vrijgelaten;

- diepzeehaaien (*Elasmobranchii* spp) in internationale wateren van ICES gebied XII, in Unie-wateren en internationale wateren van ICES gebied X, in Unie-wateren en internationale wateren van ICES gebieden V,VI,VII,VIII en IX, en in Uni-wateren van CECAF 34.1.1., 34.1.2 en 34.2; Geen enkele land heeft een quotum voor deze soorten.
- Er geldt een TAC voor roggen (*Rajiformes*), alle soorten in ICES deelgebieden IIa en IV, IIIa, VIa, VIb, VIIa-c en VIIe-k, behalve die verboden zijn. Hiervoor geldt dat er niet gericht op gevist mag worden. Vangsten van roggen moet per soort gerapporteerd worden.
- Sinds 2016 gelden voor vangsten van de golfrog en de kleinoogrog in de westelijke wateren aparte quota binnen de respectievelijke verzamel-TACs voor roggen.

Het CITES-verdrag regelt de handel in (bijna) bedreigde diersoorten. Hierin zijn opgenomen de zaagroggen (*Pristidae* spp) in bijlage I, de reuzenhaai (*Cetorhinus maximus*), haringhaai (*Lamna nasus*) in bijlage III, Mantasoorten (*Manta* spp) in bijlage II (EU 320/2014).